

ARAPSKI JEZIK U SOCIOLOGVI- STIČKOJ PERSPEKTIVI

Arapski svet danas pored brojnih političkih i ekonomskih problema rešava i jedan ništa manje bitan: problem jezika. Jezička problematika arapskih zemalja, istina, nije na stranicama svetske štampe, niti u sredstvima informisanja uopšte, dobila istaknuto mesto, ali neki aspekti jezičke prakse neposredno su povezani s društvenim i političkim pitanjima, pa se, čak, može reći da je rešavanje problema jezika u arapskim zemljama — političko pitanje. To se, na prvom mestu, odnosi na *diglosiju*, na složen odnos klasičnog i savremenog arapskog jezika, književnog i govornog varijeteta u svakoj arapskoj zemlji posebno, a potom i na *bilingvizam*, na upotrebu francuskog, ili u nekim zemljama engleskog jezika u kulturi i nauci, u štampi i u školstvu, što je trag kolonijalne prošlosti, ali i svojevrsna posledica diglosije, gde se strani jezik uvlači u prostor između klasičnog jezika arapske književne baštine i savremenog govornog varijeteta. Ovaj kompleks pitanja može se naučno rasvetliti tek kada se načine snimci jezičke situacije u pojedinim zemljama, kako bi se njihovim poređenjem i uporednom analizom moglo doći do uopštavanja i sinteze.

Knjiga Darka Tanaskovića *Arapski jezik u savremenom Tunisu (diglosija i bilingvizam)** zalazi u tu složenu problematiku i doprinosi konstituisanju jezičke mape arapskog sveta, a

*) Darko Tanasković, *Arapski jezik u savremenom Tunisu (diglosija i bilingvizam)*. Filološki fakultet, Beograd 1982.

pruža i mogućnost za dalju teorijsku razradu specifikuma diglosije i, na drugi način, za dublje sagledavanje bilingvizma u teoriji i praksi, u društvenom i lingvističkom kontekstu.

Tanaskovićeva studija spada u sociolingvistička istraživanja: ona je to kako po svom osnovnom problemu i načinu na koji su problematizovana pitanja, tako i po primenjenoj metodologiji. Bliže je možemo svrstati u „ona proučavanja povezanosti jezika i društva koja se obavljaju sa pretežno ili izrazito lingvističkim ciljevima — to jest, ona u kojima se jezik posmatra u njegovom društvenom kontekstu kako bi se bolje razumela priroda, struktura, evolucija i funkcija jezika. Ovo bi, naravno, bio domen 'prave' sociolingvistike, ili sociolingvistike u užem smislu. Njeno težište je na društveno uslovljenim sinhronijskim varijacijama i dijahronijskim promenama u jezičkoj strukturi i upotrebi jezika” (Ranko Bugarski). Pre nego što pređemo na analizu same studije valja dodati da je Darko Tanasković imao veoma malo prethodnika u našoj arabistici (Srđan Janković: „Diglosija u savremenom arapskom. Na materijalima književnog arapskog i egipatskog kolokvijalnog arapskog”, i drugi radovi istog autora), a da su radovi ove vrste relativno retki i u evropskoj, odnosno svetskoj orijentalistici.

Tanaskovićeva studija posle uvodnog dela, u kome je autor definisao svoja teorijska polazišta, donosi opširan, sistematizovan i lingvistički obrađen snimak jezičke situacije u savremenom Tunisu u tri bitne sfere: obrazovanja, javnog informisanja i umetničke književnosti. Svako od ovih područja ima svoje specifičnosti, čemu je prilagođena i autorova istraživačka metodologija. Dok u sferi obrazovanja autor posmatra razvoj tuniskog školskog sistema u istorijskoj perspektivi, da bi u određenom trenutku fiksirao svoje viđenje i izvršio sociološku analizu dobijene slike, u sferi umetničke književnosti on posmatra tokove savremene tuniske poezije i proze, pa izvlačeći u prvi plan nekolike najznačajnije pojave i ključna dela pokušava da odredi smer jezičkih pomeranja i kretanja.

Posmatrajući stanje jezika u sferi obrazovanja Tanasković ukazuje da u tom pogledu posledice nekadašnje francuske kolonijalne uprave još nisu prevladane, a da optimističke prognoze o daljoj arabizaciji „stoje van domašaja i pretenzija ovoga rada”. Središte istraživanja ovde je na sistemu srednjeg obrazovanja, dok primerima iz ostalih faza tuniskog školskog sistema autor samo ilustruje i dokumentuje dobijene zaključke.

Skicirajući osnovni trend jezika u domenu tuniskog javnog informisanja Tanasković je rešavao izuzetno težak zadatak. U toj sferi prelamaju se brojni uticaji, složeni interesi različitih društvenih grupa, a svetski procesi se, s manjim ili većim zakašnjenjem, javljaju i u Tunisu. Tanasković je problemu jezika informacija prišao na savremen i lingvistički dobro zasnovan i objektivnan način: za njega to nije samo jezik političko-informativne štampe ili informativnih komentara na radiju i televiziji, već i jezik stripova u novinama, kao i jezik popularnih emisija radija, jezik voditelja muzičkih programa itd, dakle onaj jezik koji zahvaljujući širokoj popularnosti, lakoj pamtljivosti i spremnosti da odgovori na zahteve trenutka, ili da se prilagodi uslovnostima medija, vrši snažan uticaj na čitaoce i slušaoce. Ovakvim sabiranjem i dosledno naučnom prezentacijom materijala autor je uspeo da produbi i efektno ilustruje svoju panoramu jezičkih tendencija i odnosa, preplitanja ili uporedne upotrebe književnog jezika i dijalekta, arapskog i francuskog jezika, napore ka arabizaciji, ali i težnju mlade generacije da se putem sredstava informisanja, preko govorno-muzičkih emisija i zabavnih programa, identifikuje sa jednim vidom kulture današnjeg Zapada, i da kroz bilingvizam dođe i do bikulturizma ali bikulturizma kojim se povezuje s tokovima savremene masovne kulture i koji se bitno razlikuje od bikulturizma Tunizana prethodne generacije. Reč je, ukratko, o trenutnom snimku, o preseku jezičke situacije, u jednoj dinamičnoj sferi; autor je u tom pogledu pokazao mogućnosti sociolingvističkih istraživanja primenjenih na područje arapskog jezika.

Upotreba arapskog jezika u književnosti danas je u svim arapskim zemljama veoma aktuelno pitanje, koje u praksi još nije rešeno i čini se da je prilično daleko od rešenja koje bi zadovoljilo zastupnike različitih shvatanja. Prikazujući upotrebu arapskog jezika u sferi tuniske književnosti Darko Tanasković je, u stvari, dao kratak pregled arapske književnosti u Tunisu. Ovaj pregled pruža bogat jezički materijal, ali u književnosti, gde se situacija razlikuje od stanja u obrazovanju ili u štampi, odnosi su većma složeni, a dalji razvoj i eventualno rešenje manje predvidivi. Obrazovanje je, ipak, podložno društvenom programiranju, te se na tom području mogu donositi odluke u vezi s upotrebom jezika (na primer, odluka o obaveznoj upotrebi arapskog jezika, umesto francuskog, u nastavi filozofije). U štampi i drugim sredstvima informisanja mogućan je takođe širi društveni uticaj, ali u književnosti, s obzirom na njenu autonomnu prirodu u svakom, a posebno u jezičkom pogledu, odnos društva i jezika ostvaruje se tek posredno, a

jezička kretanja inicirana u književnoj sferi imaju sporiji, ali zato znatno trajniji uticaj nego ona čije je polazište u sredstvima informisanja. Zapravo, od tri posmatrane sfere upotrebe jezika književnost je najstabilnija, i stoga se o književnoj upotrebi jezika mogu donositi i najmerodavniji zaključci.

Ukazujući na različite tendencije, počev od negovanja čistog klasičnog jezika i stila (što je u neskladu s vremenom i bez perspektive), do zahteva za formiranjem modernog jezika, „pojednostavljenog a ipak književnog, arapskog a ipak tuniskog, nepostojećeg, ali mogućeg”, Darko Tanasković je uzdržljiv i oprezan u prognozama. Analiza objektivne situacije — zahtevi savremenog života, potrebe sredstava komunikacija, a i same čitalačke publike — pokazuje da je, po svojoj prilici, izlaz u srednjem rešenju, u konstituisanju jednog srednjeg jezičkog izraza, koji bi bio delimičan spoj i sinteza klasičnog i govornog jezika, ali ne bi bio identičan ni sa jednim, ni sa drugim. Autor ove studije takvu mogućnost samo nagoveštava, uz napomenu da za sada „književni jezik i dalje dominira u poeziji... dok je u prozi došlo do prodora govornog varijeteta koji, međutim, nije uneo suštinske promene u tradicionalnu distribuciju kodova, ali je izazvao žive rasprave.” Stanje je najmanje složeno na području dramske književnosti, odnosno pozorišta, jer „u teatru se postavlja uslov što potpunije, munjevite komunikacije”, a „takva komunikacija, prema opštem ubeđenju, može se postići jedino svima razumljivim govornim jezikom”.

Dosledan u odabranom metodu i okrenut isključivo temi, Tanasković je samo mestimično poredio jezičku situaciju u Tunisu sa situacijom u drugim arapskim zemljama. Ali teorijska osnova njegovog rada prihvatljiva je i za slična sociolingvistička istraživanja u drugim regionima arapskog govornog područja, a zaključci do kojih je autor ove studije došao mogu se, u manjoj ili većoj meri, odnositi i na jezičku problematiku drugih zemalja, s obzirom da je diglosija karakteristična za čitav arapski svet, a bilingvizam za čitav niz zemalja kako Magreba, tako i Mašrika (arapskog Zapada). Konačno, svojim metodološkim modelom Tanaskovićeva knjiga je značajan prilog i našoj lingvistici, a u serbokroatistici, s obzirom na nedovoljnu teorijsku osnovu istraživanja, ova studija može poslužiti kao uzor i koristan putokaz.

Tunis je sa svojom jezičkom situacijom, kao samostalna celina u pogledu kulture i tradicije, kao specifičan deo arapskog sveta, a i kao zemlja u razvoju suočena s brojnim problemima na području prosvete, kulture i umetnosti,

pružao bogat materijal i široke mogućnosti za sociolingvistička istraživanja. Darko Tanasković je te mogućnosti iskoristio, uključivši se ovom studijom u tokove savremene orijentalistike koja sve više napušta polje filoloških disciplina i zalazi, pa i prelazi u oblast kulturologije i antropologije. Takvi tokovi se, istovremeno, dodiruju, prepliću, a delimično i poklapaju sa sociolingvistikom čije metode dobijaju primenu i u modernoj orijentalistici. Posmatrana iz tog aspekta ova knjiga je jedan od ključnih momenata u preobražaju naše orijentalistike, doprinos nastojanjima da ova nauka, oslobođena suvišnog istoricizma i filološkog pragmatizma, oslonjena na savremena disciplinarna i interdisciplinarna proučavanja, odgovori na izazove vremena.

